

Tököl az időszámítás előtt

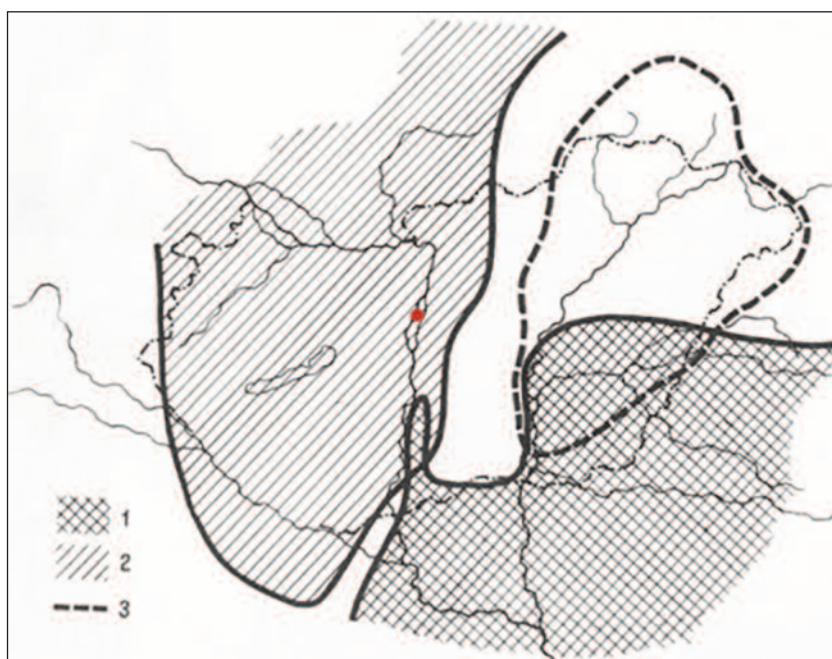
Részlet Hoffman Pál Tököl a történelemben című, közeljövőben megjelenő könyvéből

A Csepel-sziget s így Tököl is csodálatos fekvésű, hatezer éve folyamatosan lakott terület. Krisztus születése előtt az V-VI. évezredben a vadászó-gyűjtögető életmódot itt is felváltotta az élelmiszertermelés. A településkezdemények folyók és tavak mellett jöttek létre. Ez a magyarázata annak, hogy Tököl határában a Dunától 600-800 méterre az őskorból kőkorszaki, a korai ókorból pedig rézkori, bronzkori és vaskori leletek kerültek elő. A leghíresebb tököli leletek a Kr.e. 2800-2100 körüli évekből, a harangalakú edények korából származnak. Ez a harangedény-kultúra teremtette meg a Kr.e. III. évezred közepén létrejött bronzkori civilizációnak, a nagyrévi kultúrának alapjait. Jelentős leletanyag bizonyítja a Vátya kultúra (Kr.e.1950-1650) jelenlétét is. Az ásatások Csetneki Jelenik Elek „A Csepel-szigeti őskori temetők, Kalicz-Scheiber „A tököli korabronzkori temetők” és Patek Erzsébet „A tököli koravaskori urnatemetők”-ről szóló tanulmányai egészen a vaskorig vezetik a bizonyítékokat összegző régészek munkáit.

Szélesebb kitekintésben vizsgálva a dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája, a lengyeli kultúra, s a péceli (badeni) kultúra befolyásolta a Tököl határában különböző korokban élők, s az itt temetkezők mindennapjait.

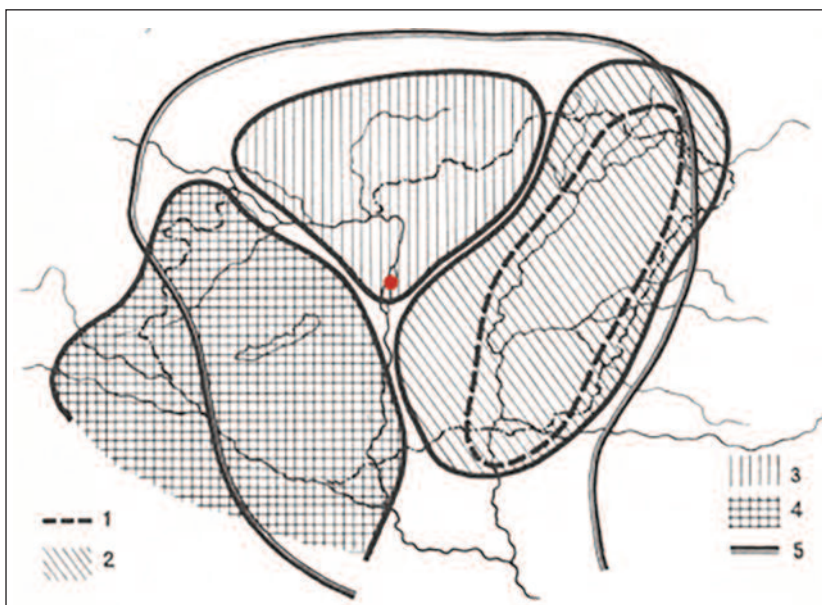
Az újkőkor korai szakaszának kultúrái Magyarországon

1. Körös-kultúra
2. A dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája
3. Az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája

Az ország nyugati felén kialakult újkőkori dunántúli vonaldíszes kerámia kultúra települései és gazdálkodási módja a közép-európai korai földművelő közösségek nagy egységének részeként fejlődött. Itt a déli hatásra megindult fejlődés erőteljes helyi elemekből táplálkozott, és nagy területen a délitől eltérő, egységes, önálló színezetet nyert. Jellegzetes edényművessége alapján összefoglalóan szalagdíszes vagy vonaldíszes edényeket készítő nép kultúrájának nevezzük. Erre a kultúrára jellemző a települést és a művelhető területeket változtató, irtásos földművelés, és a nagycsaládi szerkezet s az újkőkori viszonyokhoz képest hatalmas méretű gerendavázas nagycsaládi házakkal.

A péceli (badeni) kultúra népcsoportjainak tárgyai több helyen kerültek elő. Kis méretű házaik alakja és jellegük változatos. A felszínen épült téglalap alakú házaktól az ovális kunyhókig többféle házformát ismerünk. A péceli (badeni) kultúra idején terjedt el tömegesen a halotthamvasztás. Valószínű, hogy a trójai kultúrával állott kapcsolatban a népcsoport, amely hazánkba jutott a rézkor végén, nagyszerű alkotásokat hozva létre.

A rézkor kultúrái Magyarországon

1. Tiszapolgári kultúra
2. Bodrogkeresztúri csoport
3. Ludanicei csoport
4. Balatoni csoport
5. Péceli (badeni) kultúra

1976-ban éppen száz éve volt, hogy Tökölön előkerültek az első magyarországi harangedények. Csetneki Jelenik Elek munkássága által hamarosan Európa-szerte ismertté váltak a tököli temetők. Sokat mond jelentőségükről, hogy bemutatásukra a budapesti európai régészeti kongresszuson került sor. Csetneki Jelenik Elek 1879-es tanulmányának a címe A Csepel-szigeti őskori temetők. Évtizedeken keresztül idézték a kutatások eredményeit, mert a 1960-as évek nagyobb építkezéseit megelőzően nem kerültek elő hasonló leletek Magyarországon.

A cserépedények jellegében lényeges különbségek vannak. A díszítmények egész oldalt körülfutó vonalait szabad kézzel készítették. A készítők ügyességét jelzi, hogy szabályosságuk szinte a korongozásra utal. Díszítésük a túlterheltségig változatos. Mindennapi használatuk nehezen képzelhető el. A párhuzamos vízszintes mezőkre osztott felületnek csak két-három csíkja mutat eltérő mintát, a többi csík recitativo-szerűen, ritmusosan csekély változatossággal ismétlődik. Valamennyi edényen a külön mintát mutató csík változatossága akkora, hogy az e fajta húsz edény közül kettő sem egyforma.

Schreiber Rózsa a 100 éves jubileumra írt, s Csetneki Jelenik Elek emlékének ajánlott tanulmánya a tököli ásatások eredményeiről a korábbinál pontosabb képet alakít ki.

Ennek köszönhetően a tököli temetők rítusával kapcsolatos korábbi megállapításokat ma már nem fogadják el mérvadónak. Az újabb ásatások sok helyen tették lehetővé a hiteles megfigyeléseket. Ezekből az következtethető, hogy csupán a sírok 1/8 – 1/10 része tartalmazott csontvázas temetkezést. Tökölön is fel kell tételeznünk szórthamvas temetkezéseket és sokkal több urnás temetkezést, mint amiről Csetneki megemlékezik.

Csetneki Jelenik Elek térképeit, s a tárgyakat tanulmányozva átértékelődik a száz évvel korábbi megállapítások egy része. A harangedényeket az északi temetőből származóknak tartják, a 43. sírt a Vatyá kultúra körébe sorolják, a 17-18. sír urnáit pedig a nagyrévi kultúra fiatalabb stádiumába helyezik. Schreiber Rózsa valószínűsíti, hogy a tököli II. temető sírjai három korszakot képviseltek:

a harangedény kultúra, a nagyrévi kultúra és a Vatyá kultúra sírjait bolygatta meg a gátépítés. A tököli leletanyag legújabb értékelése szerint a jellegzetes harangedényekhez török, csuklóvédők, díszítetlen kerámiák kapcsolódnak.

A Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának vezetője 1869-től Rómer Flóris nagyváradi kanonok, a magyar régészet atyja volt. A tököli temető anyagának szétválasztását s leltározását a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti osztályának őskori csoportja végezte.

A Csepel-sziget nyugati oldalán a Nagy-Duna hatalmas áradása 1876-ban előntötte a szigetet. A víz lefolyta után a Méregyháza nevű ártéren cserépedényeket, valamint agyag és bronz tárgyakat talált Plausin Imre tököli lakos, melyeket a Magyar Nemzeti Múzeum vett át tőle.

Rómer Flóris 1815-1889

Tökölről Szigetújfalura vezető út

1876-ban Tökölről Szigetújfaluig nyolc kilométer hosszú védgátat építettek, a Dunával párhuzamosan 600-1000 m távolságra. A földet a töltés mellől szedték ki. A munka egész vonalán, bronz-, vas- és római kori edények, tárgyak kerültek elő. Különleges eseményt azonban három őskori temető felfedezése jelentett. Ezekben a fiatal régész Csetneki Jelenik Elek több száz sírt talált.

Az 1876-os árvíz után két tököli temetőből olyan leletek kerültek elő, amelyek a nemzeti kutatás figyelmét a kora bronzkori harangedény-kultúrára irányították. A jellegzetes vörös festésű zónás, pecsételt mintázatú harangedények füllel vagy fül nélkül a Budapest környékére érkezett népesség jellegzetes leletei. Tökölön kívül sehol nem kerültek elő talpas tálak félgömb alakú tálrésszel, vízszintes peremmel, kis füllel. Talprészük csonka kúp vagy csonka gúla. Felületüket díszítés nem borítja. A leletek egy része hazai és külföldi gyűjteményekben van. Nyíregyháza, Debrecen, Székesfehérvár mellett a British Múzeumba, Berlinbe, és a Bécsi Naturhistorisches Múzeumba is kerültek tárgyak a tököli ásatásokból. 1920-ban a Nemzeti Múzeum vörös edényt ajándékozott a groningeni múzeumnak.

Vörös festésű zónás, pecsételt mintázatú harangedény-másolatok ma megtekinthetők a tököli Helytörténeti Múzeumban

Ma már tudjuk, hogy a Csetneki Jelenik Elek által öt nap alatt feltárt három temetőből az első kettő a harangedény-korabeli népek tököli tárgyait tartalmazza, a harmadik, legdélebben fekvő pedig a Vátya kultúra körébe tartozott.